

ELWIRA KACZYŃSKA

Uniwersytet Łódzki  
Zakład Językoznawstwa i Indoeuropeistyki

## Nazwy świni w dialekcie kreteńskim języka nowogreckiego

Słowa kluczowe: język nowogrecki, nazwy zwierząt, dialekt kreteński.

W stosunkowo skromnej rozprawce poświęconej dialektom nowogreckim o prawdopodobnej genezie antycznej Gerhard Rohlfs (1972: 395–401) zestawił przysłowia nowogreckie, poświadczone w języku literackim i w pięciu różnych gwarach nowogreckich rozpowszechnionych od Italii po Cypr. Wśród przytoczonych przykładów moją uwagę przykuło przysłowie, które na język polski moglibyśmy przetłumaczyć następująco: „Tłusta świnia nie czyni (tj. rodzi) prosiąt” (Rohlfs 1972: 400: „Scrofa grassa non fa porcellini”).

Oto jego odpowiedniki zarejestrowane w ludowym języku literackim (dhi-motiki) i w niektórych gwarach nowogreckich, podane w transkrypcji fonetycznej w ślad za Rohlfssem (1972: 400):

- |                                     |  |
|-------------------------------------|--|
| 1. ngr. liter.                      | γουρούνα παχιά δεν κάνει γουρουνάκια   |
| 3. dial. cypr. centr. (Kakopetra)   | <i>lòtta pašá en gámni širúskia</i>    |
| 4. dial. griko (Sternatia, Apulia)  | <i>rèkka paχèa 'e kkánni rekkúǰdia</i> |
| 5. dial. grekaniko (Roghudhi)       | <i>kùna paχía ðen gánni kunáca</i>     |
| 6. dial. cakoński (Melana, Kinuria) | <i>χurèa paχía òm bíα χuròpua</i>      |

Chociaż bliskość gramatyczna, semantyczna i fonetyczna poszczególnych wersji jest uderzająca, to jednak istnieją między nimi znaczące różnice leksykalne. Szczególnie silnie te odrębności terminologiczne ujawniają się w zakresie nomenklatury zwierzęcej. Nazwa świni w wymienionych dialektach nowogreckich pojawia się w pięciu różnych formach o rozmaitej genezie (ngr. liter. γουρούνα; dial. cypr. *lotta* [λόττα]; griko *rèkka* [\*ρέκκα]; grekaniko *kùna* [\*κούνα]; cak. *χurèa* [χουρέα] < stgr. lak. \*χοιρέλλα). Podobna różnorodność leksykalna występuje w przypadku nazwy prosięcia (ngr. liter. γουρουνάκι; dial. cypr. *širúskin* [σοιρούσκιν] < \*χοιρίσκιον; griko *rekkiúdi* [\*ρεκκουλλι]; grekaniko *kunáci* [\*κουνάτσι] < \*κουνάκιον; cak. *χuròpuo* [χουρόπουο] < stgr. lak. \*χοιρόπωλο).

W niniejszej pracy zamierzam omówić poświadczone w dialektach kreteńskich nazwy odnoszące się do świni domowej (*Sus domestica* L.). W kolejnych artykułach zamierzam omówić nazwy odnoszące się do innych zwierząt hodowlanych: kozy, owcy, bydła domowego, konia, osła i muła.

W słowniku synonimów, poświadczonych w wybranych językach indoeuropejskich, Buck (1949: 160) podaje następujące odpowiedniki starogreckie i nowogreckie, określające świnię: po kolei nazwę gatunkową (3.31), nazwę rozplodowego samca (3.32), trzebionego samca (3.33), samicy (3.34) i młodego zwierzęcia (3.35):

Desygnat	Odpowiednik polski	Nazwy starogreckie	Nazwy nowogreckie
3.31. SWINE	świnia (nazwa gatunkowa)	ὑς, χοῖρος	γουρούνι, χοῖρος
3.32. BOAR	kiernoz, samiec świni	κάπρος	κάπρος, καπρί
3.33. BARROW	wieprz, trzebiony samiec świni	ὁ ὑς, τομίας	μουνουχισμένο, γουρούνι
3.34. SOW	samica świni, maciora	ἡ ὑς	γουρούνα, σκρόφα
3.35. PIG	prosię, młode świni	χοιρίδιον, δέλφαξ	γουρουνόπουλο, γουρουνάκι, χοιρίδι

W dialektach języka nowogreckiego możemy się spotykać z różnorodną sytuacją. Najczęściej nazwy ogólnogreckie są żywotne i zrozumiałe nie tylko wśród ludzi wykształconych, lecz także w obrębie ludu. Natomiast nazwy dialektalne mają zazwyczaj bardzo ograniczoną dystrybucję, jak o tym przekonuje nas

opracowanie nazw świń poświadczonych w antycznym dialekcie lakońskim (Kaczyńska-Witczak 2005).

Poniżej prezentuję listę 29 kreteńskich nazw świni domowej, które zostały wyszczególnione i omówione w dziewięciu podstawowych grupach etymologicznych. Uwzględniłam w swych rozważaniach literaturę kreteńską epoki renesansu (XVI–XVII w.), stwierdzając, że nazwy świń zawierają trzy następujące komedie kreteńskie: „Kadzurbos” Georgiosa Chortatsisa (komedia powstała w latach 1585–1600), „Stathis” Folasa lub Chortatsisa z roku 1604, „Fortunatos” Markosa Antoniosa Foskolosa z roku 1660 (Chadzinikolau 1985: 15–16). Wykorzystałam ponadto wszystkie istniejące słowniki dialektalne rejestrujące słownictwo z wyspy Kreta.

Oto materiał leksykalny podany w układzie alfabetyczno-etymologicznym.

1.1. ngr. γουρούνα f. ‘samica świni domowej, maciora’ (LA 1969: 141; Pitikakis 1969: 266; Kriaris 1977: 69; Platakis 1980: 61);

1.2. ngr. γουρουνάκι n. ‘prosię’ (Pangalos 1959: II 292; Kriaris 1977: 69; Platakis 1980: 61);

1.3. ngr. γουρούνι n. ‘świnia domowa’ („Fortunatos” 1660, V 65, 251; Raulin 1869: 252; Jeannarakis 1876: 311; Pitikakis 1975: 116; Platakis 1980: 61);

1.4. zach.-kret. (Rethimno) μωρογοούρουνο n. ‘mała świnka o wadze 5–6 kilogramów’ (Platakis 1982: 127).

Etymologia: W języku nowogreckim powszechnym terminem używanym na określenie świni domowej bądź samca świni domowej jest wyraz (1.3) γουρούνι n. ‘świnia domowa, samiec i samica świni domowej’ (< gr. średn. γουρούνιν n.). Apelatyw jest znany m.in. w dialektach italskich, por. otr. *gurúni, kurúni, grúni, krúni* ‘Schwein’ (Rohlf s 1964: 112–113). Jak poświadczą „Fortunatos” (1660), termin γουρούνι funkcjonował w dialektach kreteńskich już w drugiej połowie XVII w. Od tej nazwy utworzono za pomocą sufiksu -άκι nazwę zdrobniałą (nomen deminutivum) γουρουνάκι (1.2), por. otr. *kurnáci, krunáci* ‘porcellino’ (Rohlf s 1964: 113). Femininum (1.1) γουρούνα f. ‘samica świni domowej, maciora’ uchodzi za nazwę pierwotną, reprezentując jakoby niepoświadczoną formę stgr. \*γρῶνα f. (Andriotis 1990: 71), która jest rekonstruowana na bazie glosy Hesychiosa: γρωνάδες · θήλειαι σῶες (Latte 1953: 392). Floros (1980: 114) odwołuje się do apelatywu stgr. γρῶνη f. ‘jama, norka, dziura’ (skąd ngr. γούρνα f. ‘dół’), ponieważ świnia, kiedy jest ciepło, wchodzi do jam ziemnych wypełnionych wodą. Niewykluczone, że nazwa ma charakter onomatopieczny (por. prow. *gourí-gourí* ‘Lockruf für Schwein’) i nawiązuje do wydawane-

go przez świnie chrząkania, por. stgr. γρῦ ‘dźwięk wydawany przez świnie’, skąd czasowniki γρῦζω i γρῦλίζω ‘chrząkać (o świnii)’ i apelatyw stgr. γρῦλος, dial. γρύλλος m. ‘świnia, wieprz’ (Hofmann 1950: 48). Nazwa złożona (1.4) μωρογούρουνο n. zawiera dwa człony: μωρό n. ‘niemowlę, małe dziecko’ oraz γουρούνι ‘świnia’, por. też analogiczne ngr. karp. χοιροούρουνο n. ‘prosię’ (Minas 2006: 1004).

2.1. ngr. καπράκι n. (Platakis 1982: 127);

2.2. ngr. καπρί n. (Platakis 1982: 127);

2.3. ngr. κάπρος m. ‘rozplodowy samiec świnii, kiernoz’ (Pitikakis 1969: 410; Platakis 1980: 68);

2.4. ngr. kret. γεροκάπρος m. ‘stary kiernoz’ (Kriars 1969: IV 263; Platakis 1980: 59).

Wyrazy pokrewne: ngr. kret. καπρομαχῶ ‘być namiętym, być w rui’ (Andriotis 1974: 296).

Etymologia: Wyraz ngr. κάπρος (2.3) reprezentuje dziedzictwo starogreckie (już u Homera jako σῦς κάπρος m. ‘dzik, samiec dzikiej świnii’), dość szeroko rozpowszechnione w dialektach nowogreckich: cak. κάπρε ‘kiernoz’, cypr. κάπρος m., pont. (Inepolis) καπράνι n. ‘ts.’ (Andriotis 1974: 296), karp. (Elymbos) κάπρος m. ‘kiernoz, niekastrowany samiec świnii / χοίρος βαρβάτος’ (Minas 2006: 357). Nazwa złożona γεροκάπρος (2.4) ma ograniczoną dystrybucję, ale jest powszechnie zrozumiała. Derywat ngr. καπρί (2.2), ital. (Bova) *krapi* n. ‘dzik, kiernoz / Eber / verro’ (Rohlf 1964: 212) reprezentuje dawne diminutivum \*καπρίον n. ‘młody lub mały kiernoz, dzik’. Forma zdrobniała (2.1) καπράκι ma charakter innowacyjny.

3. ngr. kret. λούτα f. ‘świnia / γουρούνα’ (Liudhaki 1936: 277, 281, 285, 354; Papagrighorakis 1952: 40; Pangalos 1960: III 51, VI 96; Pitikakis 1969: 598 = 2001: 563; Platakis 1980: 80; Kondhilakis 1990: 137; Tsirighotakis 2001: 156; Rodhakis 2005: 86).

Etymologia: Ten sam apelatyw pojawia się w dialekcie karpackim jako λόττα f. ‘świnia / γουρούνα’ (Minas 2006: 479) i w dialekcie cypryjskim w formie λότα, λόττα f. ‘świnia / γουρούνα’, także λοττούρα f. ‘ts.’ (Jangullis 2002: 186). Ta grupa wyrazowa (cypryjsko-karpacko-kreteńska) wydaje się nawiązywać do ap. łac. *lutum* n. ‘błoto, namuł, glina’, *luteus* adi. ‘zabłocony, gliniasty’ (Pangalos 1960: III 51–52; Jangullis 2002: 186), por. *amica luto sus* ‘świnia – przyjaciółka błota’ (Hor., *Od.* I 2, 26). Nazwa ta określałaby zatem świnie jako zwierzę chętnie korzystające z kąpieli błotnych. Jangullis (1993: 53; 2002: 186)

nie wyklucza związku z apelatywem arag. *latón* ‘prosię’, który sprowadza się do późnołac. \**lacto*, *-onis* f. ‘prosię ssące mleko; świnia karmiąca’ (< ap. łac. *lac*, gen. sg. *lactis* n. ‘mleko’). Jednak taka etymologia wydaje się niemożliwa z fonetycznego i morfologicznego punktu widzenia (odmienny wokalizm rdzenny, odmienny paradygmat). Z tych samych powodów za wątpliwy należy uznać wywód z imiesłowu łac. *lactans* ‘[świnia] dająca mleko, karmiąca / *θηλάζουσα*’, proponowany przez Karapotósoglu (2000–2001: 751).

4. ngr. kret. *μουνούχος* m. ‘samiec świni domowej wytrzebiony za młodu, wieprz’ (LA 1969: 109; Pitikakis 1969: 677 = 2001: 647; Platakis 1980: 85).

Etymologia: Nazwa pochodzi od ap. ngr. *μουνούχος* m. ‘eunuch, kastrat, trzebieniec’ (< stgr. *εὐνοῦχος* m. ‘ts.’) i w sposób metaforyczny określa wykastrowanego samca świni względnie inne wytrzebione zwierzę hodowlane, por. ngr. karp. *μουνούχος* ‘wytrzebione zwierzę / *ευνουχισμένο ζώο*’ (Minas 2006: 548), rod. *μουνοχάρι* n. ‘zwierzę wykastrowane / *ζώον ευνουχισμένον*’ (Konstandinidhis 2002: 78), ital. (bova) *munuhári* ‘maiale’ (Rohlf 1964: 161). Andriotis (1990: 215) zakłada następujący cykl przemian fonetycznych: stgr. *εὐνοῦχος* > *βνοῦχος* > *μνοῦχος* > ngr. *μουνούχος*, co akceptuje Pitikakis.

5.1. ngr. kret. *ούτσι* *ούτσι* n. ‘świnia’ – określenie użyte w przysłowiu (Dheorakis 1975: 126; Pangalos 1960: III 220; Platakis 1980: 92; Idhomeneos 2006: 391);

5.2. ngr. kret. *ούτσι* n. (Pitikakis 2001: 802), *ούτσι* (Idhomeneos 2006).

Etymologia: Wyrazy pochodzenia onomatopeicznego. Zawołanie *ούτσ* jest używane przez pasterzy kretańskich pragnących przegonić świnie (Kondhilakis 1990: 193; Tsirighotakis 2001: 209). Forma *ούτσι* służy do przegonięcia świni na wyspie Karpatos, por. ngr. karp. *ούτσι*, *χοίρε*, *ούτσι* (Minas 2006: 667). Analogiczne zwroty są poświadczane w innych gwarach, por. dial. (Samos) *γο-υτς-γουτς* (okrzyk odpędzający świnie), (Chios) *κούτσι* ‘ts.’, skąd urobiono *κούτσης* m. ‘świnia’. Twierdzi się, że podstawą derywacyjną okrzyków odstraszających świnie mogło być stgr. *οὐχί*, joń. *οὐκί* ‘nie’ (Minas 2006: 667).

6.1. ngr. zach.-kret. (ep. Sfakiá) *πλατίνα* f. ‘jednoroczna świnia, która jeszcze nie rodziła’ (Peristerakis 1991: 292; Ksanthinakis 2001: 431), wsch.-kret. (ep. Wiános, Merabélu) *πλατίνα* f. ‘świnia, która jeszcze nie rodziła’ („Kadzurbos” 1585–1600, I 67; Pangalos 1960: III 295, VI 220; Pitikakis 1969: 924 = 2001: 872; Platakis 1980: 98), wsch.-kret. (ep. Sitía) ‘dwuletnia jałówka’.

6.2. ngr. wsch.-kret. (ep. Merabélu) *πλατίνα* n. ‘samica świni, maciora przeznaczona do reprodukcji’ (Pitikakis 1969: 924 = 2001: 872–873; Platakis 1980:

98). Tym samym terminem w ep. Sitía określa się dwuletnią jałowkę, która nie jest przeznaczona na rzeź, ale do orki.

Dystrybucja: Wg Ksanthinakisa (2001: 431), zasięg wyrazu πλατίνα w zachodniej części wyspy jest ograniczony wyłącznie do eparchii Sfakiá, która stanowi enklawę dialektalną w obrębie innych gwar zachodniokreteńskich. Na obszarze wschodniokreteńskim dokładny odpowiednik semantyczny nazwy zachodniokreteńskiej pojawia się w eparchiach Merabélu i Wiános, natomiast w eparchii Sitía (najbardziej wysuniętej na wschód) nastąpiła innowacja znaczeniowa: ‘świnia, która jeszcze nie rodziła’ > ‘dwuletnia jałowka’. Tego rodzaju dystrybucja sugeruje dość archaiczny charakter wyrazu.

Etymologia: Wyraz ten jest zapewne derywatem urobionym od przymiotnika πλατύς ‘szeroki, płaski’ za pomocą suf. -ίνα f., służącego m.in. do tworzenia rzeczowników rodzaju żeńskiego (ngr. αρπίνα f. ‘Egipcjanka, Arabka’), andronimików (ngr. Νικολίνα f. ‘żona Nikolaosa’), nazw samic zwierząt (ngr. ελαφίνα f. ‘samica jelenia, łania’, λιονταρίνα f. ‘lwica’) oraz apelatywnych określeń zawodów wykonywanych przez kobiety (ngr. ιατρίνα f. ‘lekarzka’, βουλευτρίνα f. ‘posłanka’). Formant -ίνα jest pochodzenia łacińskiego (łac. -īna), por. łac. *regīna* ‘królowa’, imiona żeńskie *Agrippīna* (< *Agrippa*), *Messallīna* (< *Messalla*) itd.

7.1. ngr. zach.-kret. (Apokorónu, Sfakiá) σκολινός m. ‘świniak’ (Spratt 1865: 377; Pangalos 1960: III 410; Kondhilakis 1990: 235; Peristerakis 1991: 299).

7.2. ngr. wsch.-kret. σκολιανή f. ‘świnia / γουρούνα’ (Pitikakis 2001: 975).

Dystrybucja: Oba słowa kreteńskie mają charakter wybitnie gwarowy i bardzo ograniczony zasięg.

Etymologia: Prawdopodobnie są to derywaty od czasownika σκολώ używanego na wyspie Karpatos w sensie ‘przestaje dawać mleko / παύω να βγάζω γάλα’ (Minas 2006: 826), np. η κατσικά σκολά ‘koza nie daje mleka’, niekiedy też w sekundarnym znaczeniu ‘poronić, przerwać brzemiennosc / διακόπτω την εγκυμοσύνη’ (Minas 2006: 825). Por. też ngr. karp. σκολάα, także σκολά f. ‘koza lub krowa, która już nie ma mleka’ (< \*σχολάδα), σκολάιν n. ‘zwierzę hodowlane, które straciło potomstwo / ποιμενικό ζώο που απέβαλε’ (pl. τα σκολάδια) (Minas 2006: 825); ngr. eub. (Karystos) σκουλάδα ‘die keine Jungen mehr bekommt, nicht mehr gebärfähig (v. Ziegen)’, chioski σκολάδα f. adi. ‘nicht mehr säugen (v. Ziegen)’ (Andriotis 1974: 543). Pierwotnie zatem nazwa określała zwierzę hodowlane (w danym przypadku świnie), które poroniło

lub straciło mleko. Forma wsch.-kret. *σκολιανή* uformowała się wtórnie pod wpływem przymiotnika *σκολιανός* ‘święteczny’.

8.1. ngr. kret. *σκρόφα* f. ‘świnia, maciora / *γουρούνα*’ (Wlastos 1893: 56, 177; Kriaris 1920: 414; Papagrighorakis 1952: 60; Pangalos 1960: III 52, VI 279; Platakis 1980: 107; Kondhilakis 1990: 236; Peristerakis 1991: 299; Tsirighotakis 2001: 248);

8.2. ngr. kret. *σκόρφα* f. ‘świnia’ (Rodhakis 2005: 129);

8.3. ngr. kret. *σκρώπα* f. ‘świnia’ (Katsuléas 1981: 131; Platakis 1982: 128);

8.4. ngr. kret. *σκροφιά* f. ‘świnia, maciora’ („Kadzurbos” 1585–1600, I 74, 75; Platakis 1980: 107);

8.5. ngr. kret. *σκροφίδι* n. ‘prosię / *γουρουνόπουλο*’ (Idhomeneos 2006: 477);

8.6. ngr. kret. *σκροφούρα* f. ‘duża, stara świnia’ (PP 1939; Platakis 1982: 128);

8.7. ngr. kret. *σκρόφουρος* m. – termin określający dużą świnie, maciore (Platakis 1982: 128 [1939]), por. *φοράδα* f. ‘cielna krowa’: *φόραδος* m. ‘duża cielna krowa’ (Platakis 1982: 129);

8.8. ngr. kret. *γρόσκροφα* f. ‘stara świnia’ (PP 1939; Platakis 1982: 123);

8.9. ngr. kret. *νταουνόσκροφα* f. ‘stara świnia’ (PP 1939; Platakis 1982: 127).

Dystrybucja: Wyraz gwarowy zrozumiały na obszarze całej Krety.

Etymologia: Wyraz *σκρόφα* (8.1), rzadziej *σκόρφα* (8.2), wykazuje bezsporne pochodzenie łacińskie, wywodząc się z łac. *scrōfa* ‘maciora, świnia’ lub z włoskiego *scrofa*, dial. (engad.) *scrua*, (friaul.) *skrove*. Wszedł on do dialektu kretańskiego zapewne za pośrednictwem Wenecjan, pod których okupacją Kreta pozostawała przez dłuższy czas (1204–1669). Nie można jednak wykluczać antycznego zapożyczenia z języka łacińskiego, skoro nazwa pojawia się już u Hesychiosa, leksykografa greckiego z Aleksandrii, działającego w V lub VI wieku n.e., por. głose *γρομφάς* · ὅς παλαιά, *σκρόφα*. ὁμοίως καὶ ἡ γρόμφις (Latte 1953: 391; Sophocles 1914 [1975]: 998), i skoro jest ona dobrze poświadczona w archaicznych dialektach nowogreckich, por. cak. *σκούρφα* f. ‘świnia’, kalabr. (a. 1265) *σκροῦφες δύο* ‘dwie świnie’ (Rohlf’s 1964: 468), rod. i karp. *σκρόφα* f. ‘świnia’, metafor. ‘prostytutka’ (Minas 2006: 832). Forma (8.3) *σκρώπα* zawiera wtórną spółgłoskę labialną. Wokalizm długi -ω- mógłby oddawać długość archetypu łacińskiego. Forma kretańska *σκροφιά* (8.4) ma dawną, bo już XVI-wieczną, atestację („Kadzurbos”). Na Krecie pojawiają się formy zdrobniałe utworzone za pomocą sufiksu deminutywnego -ίδι (8.5), a także formy



zgrubiałe na -ούρα (8.6) i na -ος (8.7). Istnieją także nazwy złożone zawierające apelatyw *σκρόφα* w drugim członie (8.8; 8.9). W obu przypadkach akcent został przesunięty na trzecią sylabę od końca. Wszystko to dowodzi, że zapożyczenie łacińskie (8.1) zostało zaadaptowane do potrzeb języka greckiego i zadomowiło się w dialekcie kreteńskim do tego stopnia, że wkrótce stało się bazą derywacyjną dla licznych jednostek pochodnych.

9.1. ngr. zach.-kret. (Sfakiá) *χοίρα* f. ‘świnia / γουρούνα’ (Peristerakis 1991: 313).

9.2. ngr. *χοίρος* m. ‘świnia’ („Kadzurbos” 1585–1600, V 339; „Stathis” 1604, II 298; Jeannarakis 1876: 194; Wlastos 1893: 27; Papaghrihorakis 1956: 84; Pangalos 1960: IV 547; LA 1969: 109; Pitikakis 1969: 175; Dhedorakis 1975: 103, 141; Platakis 1977: 64; Platakis 1980: 119).

9.3. ngr. kret. *κουτρουβαρόχοιρος* m. ‘świnia’ (PP 1939–1940; Platakis 1982: 125);

Wyrazy pokrewne: ngr. kret. *χοιρό-κουμος* m. ‘zagroda dla świń’.

Na równinie Mesary (nomos Iráklío) wyraz *χοίρος* posiada nietypową odmianę, gdyż w gen. sg. *του χοιρού, του χοιρό* (= ngr. *του χοίρου*) następuje nieoczekiwane przesunięcie akcentu na końcówkę (Idhomeneos 2006: 568). Tego typu akcent oksytoniczny jest pospolity w dopełniaczu liczby mnogiej deklinacji II (o osnowie na *-ο-*): kret. *τω χοιρώ* (= ngr. liter. *των χοίρων*). Najprawdopodobniej nastąpiło tu wyrównanie akcentuacyjne pod wpływem rzeczowników I deklinacji (wg wzoru *η χοίρα*, gen. pl. *των χοιρών*).

Etymologia: Nazwy nowogreckie (9.2 oraz 9.1) pochodzą odpowiednio z ap. stgr. *χοῖρος* m. ‘młoda świnia, świnka, prosię’, ogólnie ‘świnia, wieprz’ oraz stgr. *χοίρᾱ* f. ‘świnia’ (Abramowiczówna 1965: IV 628). Wyrazy starogreckie tworzą liczne złożenia, np. stgr. *χοιρο-κομῆλον* n. ‘zagroda dla świń’ (skąd zapewne ngr. kret. *χοιρό-κουμος*). Apelatyw nowogrecki (9.2) jest szeroko rozpowszechniony w dialektach i gwarach, por. karp. *χοίρος* m. ‘świniak’, *χοιροούρουνο* n. ‘prosię’ (Minas 2006: 1004), cypr. *σοίρος* [šíros] m. ‘świniak’ (Janguillis 2002: 332), cak. *χιοῦρε, σοῦρε* m. ‘świnia’, eub. (Awlonari, Konis) *χιοῦρος* (Andriotis 1974: 601). Forma żeńska (9.1) jest relatywnie rzadka (występuje tylko na obszarze Sfakii), izolowana i bezspornie archaiczna.

**Konkluzje:** Wśród kreteńskich nazw świni (*Sus domestica* L.) można wyróżnić nazwy: A. archaiczne (odziedziczone po epoce klasycznej i hellenistycznej), B. zapożyczenia dokonane w okresie cesarstwa rzymskiego lub panowania we-neckiego, C. neologizmy średniowieczne, nowogreckie oraz późnokreteńskie.



Trzy kretańskie nazwy świni mają atestację XVI-wieczną, pojawiają się bowiem w literaturze kretańskiej okresu renesansu: (6.1) πλατίνα f. ‘świnia, która jeszcze nie rodziła’ („Kadzurbos” 1585–1600, I 67), (8.4) σκροφιά f. ‘świnia, maciora’ („Kadzurbos” I 74, 75), (9.2) χοίρος m. ‘świnia’ („Kadzurbos” V 339; „Stathis” 1604, II 298). Jedna nazwa posiada atestację sięgającą drugiej połowy XVII stulecia: (1.3) γουρούνι n. ‘świnia domowa’ („Fortunatos” 1660, V 65, 251). Długotrwałe panowanie tureckie na Krecie (1645–1898) wywołało gruntowny upadek kultury i tradycji piśmienniczej, stąd pozostałe kretańskie nazwy świń mają zazwyczaj atestację XX-wieczną, rzadziej XIX-wieczną.

Do nazw archaicznych zaliczamy: (2.3) κάπρος, (4) μουνούχος, (9.1) χοίρα, (9.2) χοίρος, które kontynuują nazwy antyczne, przy czym w jednym przypadku mamy do czynienia z innowacją semantyczną (4): ‘eunuch, kastrat’ > ‘zwierzę trzebione’ > ‘trzebiony samiec świni domowej, wieprz’. Trzy dalsze nazwy wydają się pochodzić z jakiegoś niezachowanego, dialektalnego źródła, prawdopodobnie z doryckiego dialektu wyspy Kreta: (1.1) γουρούνα (< \*γρώνᾱ), (1.3) γουρούνι (< \*γρώνιον), (2.2) καπρί (< stgr. \*καπρίον).

W nieokreślonym czasie zapożyczono z łaciny wyraz (8.1.) σκρόφα. Wyraz ten szybko zadomowił się w dialekcie kretańskim, skoro już w XVI wieku mamy zarejestrowany derywat (8.4) σκροφιά, a w dobie współczesnej liczne wyrazy pochodne.

Kretańska ludność wiejska w znaczący sposób odnowiła terminologię zwierzęcą, wprowadzając liczne neologizmy o charakterze onomatopiecznym lub opisowym, np. (3) λούτα, (5.1) ούτσι ούτσι, (5.2) ούτσι, (6.1) πλατίνα, (7.1) σκολινός. Niektóre nowo wprowadzone terminy określają zwierzęta młode, np. (1.2) γουρουνάκι, (1.4) μωρογούρουνο, (2.1) καπράκι, (6.2) πλατίνι, (8.5) σκροφίδι, inne z kolei zwierzęta imponujące wielkością lub wiekiem, np. (2.4) γεροκάπρος, (8.6) σκροφούρα, (8.7) σκρόφουρος, (8.8) γρόσκροφα, (8.9) νταουνόσκροφα, (9.3) κουτρουβαρόχοιρος. Czasami istniała potrzeba wyróżnienia samca i samicy, jak w przypadku (9.2) χοίρος obok (9.1) χοίρα względnie (7.1) σκολινός obok (7.2.) σκολιανή.

## Bibliografia

- ABRAMOWICZÓWNA Z., 1958–1964, *Słownik grecko-polski*, t. 1–4, Warszawa: PWN.  
 ANDRIOTIS N., 1974, *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten* (Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung XXII), Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.

- ANDRIOTIS N., 1990 = Ν. Ανδριώτης, *Ετυμολογικό Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, wyd. 3, Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.
- BABINIOTIS G. D., 2002 = Γ. Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για την σωστή χρήση των λέξεων*, wyd. 2, Αθήνα: Κέντρο Λεξικογραφίας.
- BUCK C. D., 1949, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. A Contribution to the History of Ideas*, Chicago (Illinois): The University of Chicago Press.
- CHADZINIKOLAU N., 1985, *Literatura nowogrecka 1453–1983*, Warszawa–Poznań: PWN.
- DHETORAKIS Th. E., 1975 = Θ. Ε. Δετοράκης, Στεφάνου Ξανθουδίδου άνεκδοτος συλλογή παροιμιών, *Κρητολογία* I, s. 91–166.
- FLOROS A. Th., 1980 = Α. Θ. Φλώρος, *Νεοελληνικό ετυμολογικό και ερμηνευτικό λεξικό*, Αθήνα: Εκδόσεις Α. Λιβάνης & Σία «Νέα Σύνορα».
- HOFMANN J. B., 1950, *Etymologisches Wörterbuch des Griechischen*, München: Verlag von R. Oldenbourg.
- IDHOMENEOS M. I., 2006 = Μ. Ι. Ιδομενέως, *Κρητικό γλωσσάριο*, Ηράκλειο: Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη.
- IL 1933–1953 = *Ίστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς*, vol. 1–4, Ἐν Ἀθήναις: Ἴ�καδημία Ἀθηνῶν.
- JANGULLIS K., 1993 = Κ. Γιαγκουλλής, *Ασσίζες του βασιλείου της Κύπρου. Ερμηνευτικό και ετυμολογικό γλωσσάριο με εισαγωγικό σημείωμα*, Λευκωσία: Ίδρυμα Κωστάκη και Λητώς Σεβέρη.
- JANGULLIS K., 2002 = Κ. Γ. Γιαγκουλλής, *Thesaurus Dialecti Cypriae / Θησαυρός κυπριακής διαλέκτου (ερμηνευτικός και ετυμολογικός από το 13ο αι. μέχρι σήμερα)*, Λευκωσία: Ίδρυμα Κωστάκη και Λητώς Σεβέρη.
- JEANNARAKIS A., 1876, *Ἄσματα Κρητικὰ μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν*, Leipzig: Teubner.
- KACZYŃSKA E., WITCZAK K. T., 2005, Pigs in Laconian, *Živa Antika* LV, s. 139–148.
- KARAPOTÓSOGLU K., 2000–2001 = Κ. Καραποτόσογλου, Ετυμολογικά και σημασιολογικά στο κείμενο των Ασσιζών, *Κυπριακαὶ Σπουδαὶ LXIV–LXV*, s. 715–798.
- KATSULÉAS S. G., 1981 = Σ. Γ. Κατσουλέας, Αρχαιοπινή ονόματα φυτών και ζώων εις τα Κρητικά ιδιώματα, *Πεπραγμένα του Δ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου*, t. III, Αθήνα, s. 121–134.
- KONDHILAKIS I. D., 1990 = Ι. Δ. Κονδυλάκης, *Κρητικόν λεξιλόγιον*, Ηράκλειο Κρήτης: Βικελαία Βιβλιοθήκη.
- KONSTANDINIDHIS Th., 2002 = Θ. Κωνσταντινίδης, *Λεξιλόγιον της δημόδους ροδιακής διαλέκτου*, Ρόδος: nakładem własnym.
- KRIARIS A., 1977 = Ἄ. Ἴ. Κριάρης, *Τὸ παιδί στη δημοτική ποίηση τῆς Κρήτης*, Ἀθήνα.

- KRIARIS A., 1920 [1969] = 'Α. 'Ι. Κριάρης, *Πλήρης συλλογή κρητικῶν δημοδῶν ἁσμάτων*, 'Εν 'Αθήναις 1920 (reprinted in 1969).
- KSANTHINAKIS A., 2001 = Α. Β. Ξανθινάκης, *Λεξικό ερμηνευτικό και ετυμολογικό του δυτικοκρητικού γλωσσικού ιδιώματος*, wyd. 2, Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- LA 1969 = Ε. Ούσταμανωλάκη-Δουνδουλάκη, Ε. Ούσταγιαννάκη-Ταχατάκη, *Λαογραφικά 'Αρχανῶν*, 'Αρχάναι.
- LATTE A., 1953, *Hesychii Alexandrini Lexicon*, Hauniae: Ejnar Munksgaard.
- LIUDHAKI M., 1936 = Μ. Λιουδάκι, *Λαογραφικά Κρήτης*, t. I: Μαντινάδες, 'Εν 'Αθήναις.
- LKN 2005 = *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*, Thesaloniki 2005 (wyd. 1 – Thesaloniki 1998).
- MINAS K., 2006 = Κ. Μηνάς, *Λεξικό των ιδιωμάτων της Καρπάθου*, Κάρπαθος: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.
- PANGALOS G. E., 1955–1975 = Γ. Ε. Πάγκαλος, *Περί του γλωσσικού ιδιώματος της Κρήτης*, vol. II, Athens (vol. I–VI, Αθήνα 1955–1976).
- PAPAGHRIGHORAKIS I. I., 1952 = Ι. Ι. Παπαγρηγοράκης, *Συλλογή ξενογλώσσων λέξεων τῆς ὀμιλουμένης ἐν Κρήτῃ*, Χανιά.
- PAPAGHRIGHORAKIS I. I., 1954–1961 = Ι. Ι. Παπαγρηγοράκης, 'Απὸ τὸ κρητικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, *Κρητικὴ Ἑστία* XLIII (1954) – CV (1961).
- PAPAGHRIGHORAKIS I. I., 1956–1957 = Ι. Ι. Παπαγρηγοράκης, *Τὰ Κρητικὰ ριζίτικα τραγούδια*, t. I, Χανιά.
- PERISTERAKIS A., 1991 = Α. Περιστεράκης, *Σφακιανὰ. Τοπωνύμια-Γλωσσάρι-Μαντινάδες-Παροιμίες-Αινίγματα κ. ἄ.*, Αθήνα.
- PITIKAKIS M. I., 1969 [2001] = Μ. Ι. Πιτυκάκης, *Τὸ Γλωσσικὸ Ἰδίωμα τῆς Ανατολικῆς Κρήτης*, t. I–II, Νεάπολη Κρήτης.
- PITIKAKIS M. I., 1975 = Μ. Ι. Πιτυκάκης, *Δημοτικὰ τραγούδια στὴν 'Ανατολικὴ Κρήτῃ*, Νεάπολις Κρήτης.
- PLATAKIS E. K., 1977 = Ε. Κ. Πλατάκης, Δημῶδη ονόματα φυτῶν καὶ ζώων τῆς Κρήτης στα μέσα του δεκάτου εκτοῦ αἰῶνα, *Κρητολογία* IV, s. 123–132.
- PLATAKIS E. K., 1980 = Ε. Κ. Πλατάκης, Δημῶδη ονόματα ζώων τῆς Κρήτης, *Κρητολογία* X–XI, s. 35–134.
- PLATAKIS E. K., 1982 = Ε. Κ. Πλατάκης, Δημῶδη ονόματα ζώων τῆς Κρήτης, *Κρητολογία* XIV–XV, s. 121–130.
- RAULIN V., 1869, *Description physique de l'Île de Crète*, Paris.
- RODHAKIS Th. I., 2005 = Θ. Ι. Ροδάκης, *Τὸ Κρητικὸ λαλολόγιο*, Ηράκλειο Κρήτης: published by the author.

- ROHLFS G., 1964, *Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris. Etymologisches Wörterbuch der unteritalischen Gräzität. 2.*, erweiterung und völlig neubearbeitete Auflage, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- ROHLFS G., 1972, *Dialecti neogreci di antica tradizione*, w: *Homenaje a Antonio Tovar ofrecio por sus discípulos, colegas y amigos*, Madrid: Editorial Gredos, s. 395–401.
- SHIPP G. P., 1979, *Modern Greek Evidence for the Ancient Greek Vocabulary*, Sydney: Sydney University Press.
- SOPHOCLES E. A., 1914 [1975], *Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods*, Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag (first published in 1914 in Cambridge and Leipzig).
- SPRATT T. A. B., 1865 [1984], *Travels and Researches in Crete*, t. I, London (reprinted in 1984 in Amsterdam: Adolf M. Hakkert).
- TSIRIGHOTAKIS A. E., 2001 = A. E. Τσιριγωτάκης, *Κρητών διάλεκτος. Κρητόφωνο λεξικό*, Πύργος Μονοφατσίου: published by the author.
- WLASTOS P. G., 1893 = Π. Γ. Βλαστός, *Ὁ γάμος ἐν Κρήτη. Ἐν Ἀθήναις*.

### Names for Pig in the Cretan Dialect of Modern Greek

#### (summary)

In my paper I review the Modern Cretan terminology denoting pig (*Sus domestica* L.), discussing the distribution, origin and etymology of 29 Cretan animal names. My short survey of the Modern Cretan nomenclature for 'pig' confirms what was already known: the terms inherited from Ancient Greek are limited in number, e.g. 2.3. κάπρος, 4. μουνούχος, 9.1. χοίρα, 9.2. χοίρος. The Modern Greek dialects often renew and expand the vocabulary, using descriptive and onomatopoeic designations (cf. 3. λούτα, 5.1. ούτσι ούτσι, 6.1. πλατίνα, 7.1. σκολινός) and borrowings from outside (e.g. 8.1. σκρόφα). As the rural sophistication in breeding domestic animals increases, the Cretans feel the need to distinguish male and female (e.g. 7.1. σκολινός vs. 7.2. σκολιανή; 9.2. χοίρος vs. 9.1. χοίρα), as well as their growing up offspring (cf. 1.2. γουρουνάκι, 1.4. μωρογούρουνο, 2.1. καπράκι, 8.5. σκροφίδι). They want to denote the old-aged animals by special names (see 2.4. γεροκάπρος, 8.8. γρόσκροφα, 8.9. νταουνόσκροφα), as well as the gelded (cf. 4. μουνούχος) or the big ones (e.g. 8.6. σκροφούρα, 8.7. σκρόφουρος, 9.3. κ ουτρουβαρόχοιρος).